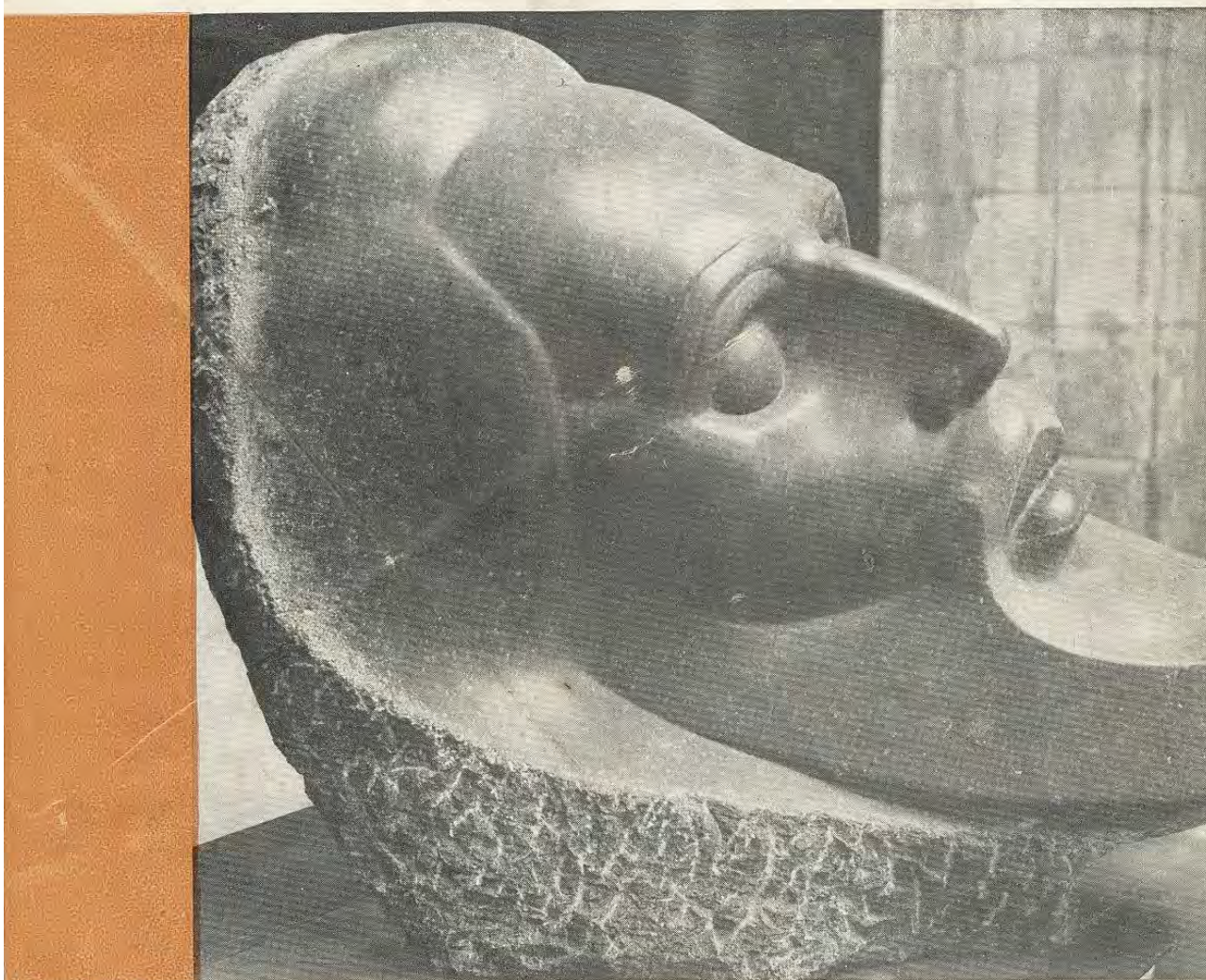

SERRA D'OR

SEGONA ÈPOCA · ANY I · NÚMERO 1 · OCTUBRE DE 1959

L'AMOR, LA MORT I DÉU EN LA POESIA D'AUSIÀS MARCH

... Cent vint-i-vuit poemes d'Ausiàs March ens han conservat els manuscrits i les edicions antigues. Algunes d'aquestes compilacions els dividien segons el tema: d'amors, de mort, morals, espiritual. I, en efecte, l'amor, la mort i Déu són, en essència, la matèria reiterada de la seva poesia: l'amor sobretot, la mort en tant que s'articula amb l'amor, i Déu com a fonament del bé i com a esperança transcendent. Tanmateix, si calia triar un qualificatiu escrupolós per a delatar l'indole dels continguts poètics d'Ausiàs, jo no vacil·laria a subsumir-los tots sota l'etiqueta de "morals". Morals, i fins i tot moralitzadors. I dic morals o moralitzadors apuntant precisament a la tendència teorètica que domina la poesia ausiasmarquiana i que induï els vells comentaristes a considerar Ausiàs filòsof tant com poeta: apuntant, insisteixo, al disegni subjacent de lucubració i de preceptiva projectat sobre la conducta, tan clar i tan notori en la majoria dels seus poemes. M'apresso a dir que la moral d'Ausiàs és, en molts aspectes, una moral ben particular. Tant s'ha volgut subratllar la base escolàstica del pensament del poeta, que potser aquest tòpic —veritat, altrament, com tots els tòpics— ens impedeix de veure-ho amb absoluta nitidesa. Ausiàs, evidentment, està nodrit d'Aristòtil i de sant Tomàs: ell, més encara que Dant, mereix el títol, no sé si insigne, de poeta de l'Escolàstica. Però, malgrat això, la seva obra s'alça, àdhuc com a concepció merament ètica, amb una singularitat vigorosa: és una completa teoria de l'amor, original i viscuda, elaborada a consciència i gairebé amb pretensió normativa.

Els qui hàgiu llegit Ausiàs li haureu hagut de suportar aquells llargs i freqüents passatges, àrids, de descarnada exposició doctrinal: estrofes i estrofes en les quals explana les seves idees sobre el bé i la virtut, sobre els plaers de l'ànima i del cos. Una tal tònica racional i didàctica ja fóra, en principi, ben significativa de les intencions del poeta. No les desmenteix, encara, tot i el contrast radical en aparença, el punyent subjectivisme, la confessió, el doll de mots sens dubte autobiogràfics, que s'hi intercala i n'illumina tètricament les meditacions. Ausiàs planta el seu jo en el primer pla de la seva poesia, amb una arrogància diríem exhibicionista. "Jo sóc aquell..." Aquestes quatre síl·labes exasperades es repeteixen ara i adés en els seus poemes. Parlar d'un mateix és poesia, ha dit algú. Però el nostre March parlava de si mateix per una raó especial: perquè es creia ésser un amador d'excepció. Ho afirma obstinadament. Recordem-ne només una proclamació:

*Callen aquells que d'Amor han parlat,
e dels passats deliu tots los escrits,
e en mi pensant, meteu-los en oblits.
En mon esguard, degú és enamorat,
car pas desig sens esperança haver.
Tal passió jamés home sostenc;
per als damnats nostre Déu la retenc:
sols per a aquells qui moren sens esper.*

No és ara el moment de matisar aquest punt. El mateix Ausiàs ens dóna peu a reserves quan reconeix el risc d'exagerarió en què incorre tot amant quan parla del seu amor, que rebaixa el dels altres per tal d'exaltar el seu:

*Tot escrivent jutja lo seu treball
pus afanyós que no el del cavador;
tot així pren a cascun amador,
baixant tot cas, i el seu munta a cavall...*

Però la sinceritat insubornable del poeta s'hi fa palesa tothora: "E muira prest si mon parlar io feny!", exclama. I és la seva experiència personal allò que analitza i narra, com un correlat indissoluble de la seva teoria.

Especulació i peripècia constitueixen en Ausiàs una mateixa cosa. No caldrà, però, que jo m'aturi ací en consideracions de detall sobre el fons i la direcció de la doctrina eròtica d'Ausiàs March. Ell és el cantor de l'amor pur, de l'amor espiritual o, més ben dit, intel·lectual: un amor que postula la perfecció de l'esperit i que en els béns de l'esperit, duradors, incorruptibles, troba delit satisfactori. D'aquest amor arquetípic, ideal, el poeta en pondera les delícies, en declara l'essència, n'afirma la suprema noblesa. És clar que Ausiàs no ocultava mai que aquest amor és, per dir-ho així, de realització heroica, assolit amb un esforç repressiu sobre el cos; ni ocultava tampoc les seves claudicacions davant la carn i els seus béns fugaços i mentiders. La tortura i el desencís de l'amor carnal, tant com les excelsituds de l'amor intel·lectual, són objecte de la poesia ausiasmarquiana. L'una cosa i l'altra es complementen: en això radica el drama íntim d'Ausiàs, si hem de creure la literalitat dels seus versos; en això, sobretot, radica l'esplendidesa de la seva construcció literària, la invenció d'un nou tipus d'amor, que no és ja l'amor dels trobadors provençals ni és ben bé l'amor dels italians del "dolce stil nuovo". Notem, a més a més, que Ausiàs es-

criu —i ama— no sols des del seu escolasticisme fonamental, sinó també a partir d'un gros substrat de cultura poètica, que és, en suma, de cultura amatorià: la seva poesia es beneficia així d'aquest vell saber mig filosòfic mig fantàstic que tant es prestava a emmirallar o a aclarir les seves inquietuds d'enamorat.

No sé si els erudits especialitzats en l'obra d'Ausiàs han estudiat un dels trets més curiosos que s'hi poden identificar: que el nostre poeta vol que els seus escrits apareguin, davant els lectors, com un text decisiu en qüestions amoroses. Ausiàs March sol referir-se als seus propis versos, freqüentment, assenyalant-ne la dedicació gairebé exclusiva a l'amor: "los meus escrits qui d'ell han tant parlat", diu. I encara:

*No em cal dir pus, car en passats escrits
he assats parlat d'Amor e de sos fets
e descoberts molts amagats secrets...*

La seva pretensió, tracta d'avaluar-la amb l'autoritat dels grans amadors literaris, i els cita, i, quan cal, els corregeix o els completa:

*D'aquest voler los trobadors escriuen,
e, per aquest, dolor mortal los toca...*

reporta en una certa ocasió, i seguidament ens parla dels altres "volers" que els trobadors negligiren i que només ell coneix a fons. Ell, amb la seva experiència, s'ofereix com a mesura de la ciència amatorià tradicional:

*Per mal de mi romp sos costums Amor
e fa mentir los qui d'ell han escrit;
experiment en mi és defallit...*

Sí: tot el saber amorós codificat pels antics queda desmentit per allò que al nostre poeta ha esdevingut. Abans ja he llegit un altre fragment que convidria de repetir: aquell que recomana que callin els qui parlaven d'amor i que oblidem els escrits dels amadors del passat, perquè ell, Ausiàs, els supera i els desnona.

Ausiàs es creu ésser el darrer dels grans enamorats, i també el "mellor de tots" quan triomfa dels seus mals desigs, i sempre expert i consciencios. D'aquí que s'atribueixi el dret de considerar-se'n mestre, mestre d'amor, mestre que dona normes i estil als qui en necessiten per a ben amar:

*...per mon sentir regles n'he dat e art
als amadors freturants de saber...*

De vegades, sí: ofereix els seus poemes als amadors desesperats, als qui comparteixen amb ell un destí amarg i tenebrós:

*Qui no és trist, de mos dictats no cur,
o en algun temps que sia trist estat;
e lo qui és de mals passionat,
per fer-se trist no cerque lloc escur:
lliça mos dits mostrants pensa torbada,
sens alguna art, eixits d'hom fora seny...*

Però, en general, diríem que hi preval el propòsit pedagògic. Empro aquest mot, "pedagògic", amb totes les

reticències que el cas demana: tanmateix, no en trobo cap altre de millor per a fer-me entendre, provisionalment. Perquè, en opinió d'Ausiàs March, i això va implícit en el mateix concepte de l'amor que sosté, no es pot amar —ben amar, amar serenament i victoriosa— sense una exigent disciplina. L'amor només deixa d'ésser concupiscència grossera quan la raó, subjectant-lo, l'orienta cap a les severes i despullades regions de l'esperit. Cal aprendre a amar, doncs. I Ausiàs en dona regles i art.

Es en aquest punt on es veu ben diàfanament l'estructura ètica del seu pensament amatori. L'amor, per a Ausiàs, la "fina amor", com ell diu, és flor de cultura. Quan parla dels delits de la carn, dels plaers baixos, en els quals ell recau incessantment, March s'hi refereix en aquests termes: "ans he seguit delits comuns de poble". Diríem que ell, aristòcrata, gran senyor de llinatge i de poder, feia una distinció classista en la manera d'amar. El poble, la gent rústica i insolent, amava sense finesa, atenint-se a la carn i no a les laborioses imaginacions intel·lectuals. Però potser no és ben bé així. En altres temps, suposa el poeta, l'art de ben amar era patrimoni de tothom, i encara al moment de viure ell hi havia persones naturalment inclinades a practicar-lo, per disposició espontània. Però l'ambient, la societat decaiguda, els costums relaxats, no eren ja propicis a això, i sense un esforç d'educació, de cultura amatorià, la gent tendeix a amar de la manera carnal i instintiva. Precisament Ausiàs troba que les seves dames, aquelles dones a les quals ell dedicava el seu amor especulatiu, el decebien pel fet de no estar preparades per a una relació tan genialment subtil:

*Si fóssem nats vós i io entre els antics,
llà quan Amor amant se conqueria
sens practicar alguna maestria,
lo vostre cor no em fóra tan inics.
En vós conec gran disposició
de fer to ço que gentilea mana,
mas criament veig que natura engana,
car viure ab mals és d'hom perdició.*

I si, en efecte, el "criament", és a dir, la influència formativa —o deformativa— del món que envoltava la dama, "engana natura", i desvia la "disposició" natural a fer allò "que gentilea mana" —l'amor perfecte—, no hi ha altre remei que acudir a la "maestria": aprendre a amar segons els canons dels bons amadors. Els poemes d'Ausiàs, molt sovint, són veritables lliçons de "fina amor"...

D'altra banda, tot això que diem de la poesia amorosa de March es presenta amb una coherència estupeficientment sòlida amb el sentit i els temes que inspiren la resta de la seva poesia. Pensem, per exemple, que el tema de la mort, en Ausiàs, és, ben mirat, la mort de la seva dama: l'extinció del cos, de l'obstacle torbador, li obre el camí a la plenitud de l'amor intel·lectual, i li permet d'aprofundir-ne l'anàlisi. I no diguem ja els poemes morals, tots imbuïts d'admonició. Déu mateix, en sorgir a la poesia d'Ausiàs, rarament s'hi revela sinó com una peça més, la suprema, és clar, però només això, de l'ordre moral. I aquesta darrera observació em permet de fer-ne una altra, no massa arriscada: tot i el seu escolasticisme, Ausiàs roman, gairebé sempre, en un pla d'absoluta profanitat. Podem llegir centenars i

centenars de versos seus sense percebre-hi tan sols una vegada ni una lleugera vibració religiosa. Vull dir: religiosa, en tant que traspuï l'emoció del sobrenatural. Per a Ausiàs, els béns de l'esperit, que condicionen la dignitat de la vida humana, tenen les arrels en Déu, però aquest Déu no és tant el Déu personal i viu del Cristianisme com un Déu abstracte, idea pura, premissa lògica o fi racional. Si alguna vegada el Déu d'Ausiàs s'acosta al Déu del Cristianisme és quan l'evoca o l'argumenta com a jutge rigorós i implacable, encara, doncs, en una línia estrictament ètica i com per donar a la moral una sanció definitiva i fatal.

Potser per això el seu *Cant Espiritual* fa tanta impressió al lector fidel d'Ausiàs: perquè és, per primera vegada en tota la seva poesia, un crít adreçat a Déu, i ja al Déu cristià. El patetisme d'aquest poema neix també del conflicte moral, de la consciència d'una culpa endurida, però més encara, i per fi, del reconeixement d'una íntima eixutesa religiosa. "Catòlic só, mas la fe no m'escalfa", diu, i aquestes paraules defineixen el poeta. El defineixen, a més, per a tota la seva obra. Solament que ara, en el *Cant Espiritual*, sent el buit desolador que això significa per a ell. I el poema és una adolorida pregària:

*Puis que sens Tu algú a Tu no basta,
dóna'm la mà o pels cabells me lleva;
si no estenc la mia envers la tua,
quasi forçat a tu mateix me tira...*

"Ajuda'm, Déu.", repeteix. I l'ajut que demana és, simplement, l'amor de Déu, l'esperança, la innervació posi-

tiva de la fe: és a dir, les virtuts teològals. "Io vull anar envers Tu a l'encontre". Ausiàs vol trobar-se amb Déu, vol trobar Déu. El final del poema seria d'una banalitat de devocionari, si no fos que, a sota, hi ha la tràgica sequedat d'una ànima excepcional:

*Oh! ¿quan serè que regaré les galtes
d'aigua de plor ab les llàgremes dolces?
Contricció és la font d'on emanen:
aquesta és clau que el cel tancat nos obre.
D'atricció parteixen les amargues,
perquè en temor més que en amor se funden.
Mes, tals quals són, d'aquestes me abunda,
puis són camí e via per les altres.*

Atrició i no contricció: Ausiàs March, ja vell, recapitula la seva vida i s'enfronta amb el misteri de Déu, si no encara amb el total lliurament que el Déu cristià li exigeix, amb l'estremida voluntat d'aconseguir-lo:

*Plàcia't, Déu, puis teu vull ser, que ho vulles;
fes que la sang mon cor dur amollesca...*

JOAN FUSTER

Aquest treball és un fragment del discurs que Joan Fuster llegí en la Festa Literària del Collsacabra, a Cantonigròs, l'agost proppassat, en commemoració del Vè centenari de la mort d'Ausiàs March.

"EL PONT"

L'EXPRESSION VIVA DE LA LITERATURA CATALANA ACTUAL

Publicarà pròximament, en el número 17, els següents treballs:

Rosa Leveroni.—*L'alarma*
Dellí Dalmau.—*L'anglès*
Rainer M.ª Rilke.—*Sonets a Orfeu*
Arnau Puig.—*Responsabilitat de l'intel·lectual*
Jaume Picas.—*Aleshores el reglament*

A la memòria de Carles Riba

Tomàs Garcès.—*Paraules d'ofrena*
J. V. Foix.—*Carles Riba en el meu diari*
Rafael Tasis.—*Vida d'un escriptor català*
Miquel Arimany.—*Un poeta en sis llibres*
Quinta-essències.—*Selecció de frases de l'obra de Carles Riba*

Visió i comentari.—*El que s'ha dit sobre Carles Riba*
Agusti Esclasans.—*Estela per a la tomba de Carles Riba*

Preu: 12 ptes. volum - Subscriptors: 10 ptes. volum

EDITORIAL ARIMANY, S. A. - Plaça Duc de Medinaceli, 7 - BARCELONA (2)